

Mlajšepaleolitska postaja Podrisovec

Mitja BRODAR

Izvleček

Avtor objavlja rezultate izkopavanj z gradnjami večinoma uničene paleolitske postaje. Edina plast na najdišču je rdečerjava ilovica, v kateri so najdbe. Stratigrafije in datacije torej ni. Kultura nedvomno pripada gravettienu, podatkov za podrobnejšo opredelitev pa ni.

Po odkritju bogatih najdb v Betalovem spodmolu je bilo možno sklepati, da so v okolici še druge paleolitske postaje, zato je bilo že med izkopavanji v Betalovem spodmolu izvedeno sondiranje v bližnji Otoški jami. Odkritje nove postaje v njej je sklepanje potrdilo. Pozneje je bila ob vhodu v slepo dolino Risovec odkrita do takrat neznana jama, ki seveda ni imela imena. Ker je raziskovanje pokazalo, da gre tudi v njej za paleolitsko postajo, jo je bilo treba poimenovati. S. Brodar (1970) je posegel po preprosti rešitvi; poimenoval jo je Risovec.

Od ceste Postojna Predjama se dobrih sto metrov pred Betalovim spodmolom odcepi cesta proti Pivki jami. Ob tej je nekaj hiš, od katerih je zadnja v ostrem ovinku, ki prečka vhodni del doline Risovec. Domačin Ivan Vilhar, nekdanji uslužbenec in jamski vodnik Postojnske jame, je stanoval tukaj v majhni leseni hišici, okrog katere je imel še več barak. Jeseni leta 1973 je začel ob stari hiši graditi novo. Pri kopanju temeljev so našli v enem vogalu izkopa nekaj kosov kremena (*sl. 4: A*). O začetku dogajanj v Podrisovcu ni ničesar zapisane, zato tudi posamezni datumi niso znani. Tudi ni znano, kako sta za najdbo izvedela dr. F. Habe in E. Pretner. Vsekakor je dr. Habe takoj odšel v Risovec, fotografiral najdišče in mi kmalu poslal fotografije. Medtem me je E. Pretner telefonično obvestil o najdbi. Dobil sem tudi 21 predmetov,

Abstract

The author published the results of excavation of a paleolithic station mostly destroyed by construction. The single stratum at the site is of red-brown loam, which contains the finds. There is no stratification and thus no dating. The culture undoubtedly belonged to the Gravettien, while no data exists for a more detailed classification.

ki so jih pri odkopu našli in shranili. Med najdenimi kremenci so bili odbitki in tudi obdelava je bila očitna. Da gre za novo paleolitsko postajo na območju Risovca, je bilo nedvomno.

S. Brodar (1970, 273) govori o "slepi dolini Risovec". Tudi R. Gospodarič in P. Habič (1966, 19), ki sicer uprabljata drugo obliko imena, govorita o "slepi dolini Risnik", torej območje tudi omejujeta na slepo dolino. Na karti 1 : 5000 je napis Risovec pred vhomom v slepo dolino preko glavne doline. Po legi tega napisa obsega Risovec tudi večji del glavne doline. Natančne omejitve območja Risovca tudi od domačinov nismo dobili. Drži pa, da je domačija I. Vilharja v Risovcu. Ko je bilo treba dati ime postaji na tej domačiji, smo stali pred nerodno nalogo. Ime Risovec je že bilo uporabljeno, drugega ledinskega imena pa ni. V prvih zapiskih smo uporabili ime Risovec II, kar se ni zdelo primerno, ker bi morali spremeniti tudi ime jame v Risovec I. V nekem pogovoru o višinskih odnosih sedimentov je bilo večkrat poudarjeno, da je najdišče pod jamo Risovec. Tako je novo najdišče dobilo ime Podrisovec.

Ogled najdišča nekaj dni po obvestilu dodatnih podatkov ni dal. Profil (*sl. 1*) rdečerjave ilovice, ki je bil še odprt in viden, je bil precej enoten in v njem ni bilo opaziti različnih plasti. Toda lega novega najdišča le nekaj deset metrov od jame Risovec in le 500 metrov na eni strani do Betalo-

Sl. 1: Izkop za novo hišo. Levo je stara hiša. Vidi se ilovnati profil oglja, kjer so bile prve najdbe.

Abb. 1: Aushub für das neue Haus. Links das alte Haus. Erkennbar ist das Lehmprofil der Ecke, wo die ersten Funde entdeckt wurden.

vega spodmola in na drugi do Otoške jame je bila obetajoča, čeprav profil stratigrafskih rezultatov ni obetal. Na prvi pogled je bilo tudi jasno, da je najdišče v glavnem že uničeno. Situacija je bila izredno neugodna, toda verjeli smo, da bomo z izkopavanji na preostalih površinah vsaj nekaj najdb lahko rešili.

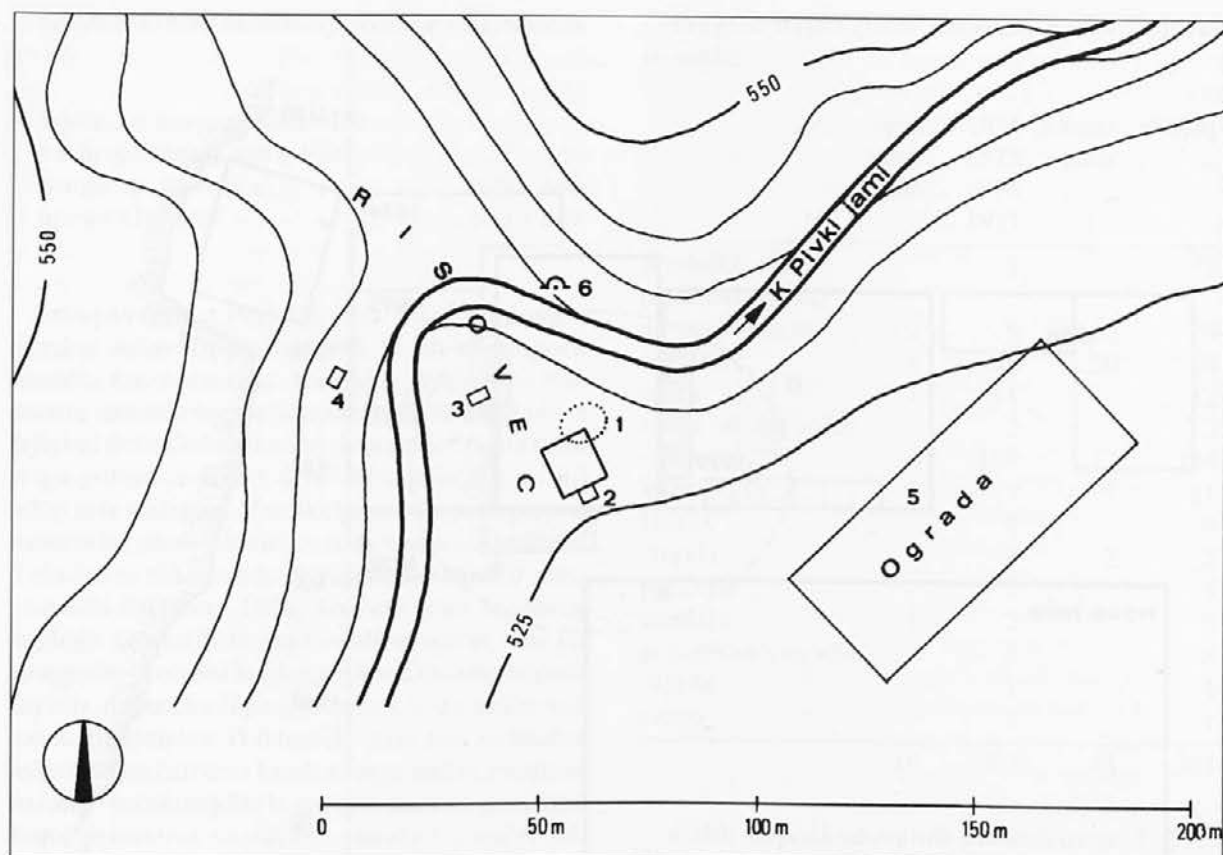
Na sl. 3 so označena vsa mesta, ki jih omenjamo v tem pregledu dejavnosti v Podrisovcu. V izkopu za novo hišo so bile najdbe le v severnem vogalu na omejeni površini dobrega kvadratnega metra. To je kazalo, da se najdišče razteza v drugo stran, t.j. pod obstoječe stavbe in da je na teh površinah uničeno. Preostalo je le malo prostora med starimi stavbami in novo hišo. Če bi šlo za po obsegu večje najdišče, bi lahko pričakovali najdbe tudi okrog starih stavb. Upoštevati je bilo treba, da smo želeli kopati na prostoru, kjer je potekalo vsakdanje življenje družine, ki ga nismo mogli kar prekiniti. Z veliko dobre volje Ivana Vilharja in njegovih se je vendarle posrečilo v nekaj letih raziskati vsaj večji del preostale površine. Ko smo izbirali prostor za sondo, ki naj bi povedala kaj več o obsegu najdišča, smo morali upoštevati, da moramo zadeti najdišče le na robu. Tako bi ostanki osrednjega dela ostali za redna izkopavanja. Zato smo sondo izkopali (1974) na skrajnem severnem delu prostora med barakami (sl. 2), čeprav s tveganjem, da tam najdišča sploh ni več. Tako se je tudi zgodilo. Dobili smo le pet kremencev, tri naravne kose in dve razbitini, ki sta

pa le bili znak, da je najdišče blizu. Leta 1975 še pred našim izkopavanjem, ki je bilo jeseni, je I. Vilhar na drugi strani hiše izkopal jamo za novo ponikalnico in tudi tukaj naletel na najdbe. Zaradi obeh razbitin, odkritih v sondi, ki sta kazali na bližino najdišča, smo leta 1975 nadaljevali z izkopavanjem neposredno ob sondi (sl. 4). Večji del je bil prazen ali skoraj prazen, v jugozahodnem oglu pa smo že zadeli na najdišče. Tukaj se je število najdb nenadoma močno povečalo. Naravnih kosov kremenja skoraj ni bilo več, pač pa, kratko rečeno, normalno paleolitsko najdišče. Med drobižem je bila tudi klinica s hrbtno. Ko je I. Vilhar videl, kaj pravzaprav iščemo, nam je pojasnil skrivnost prvih najdb v oglu nove hiše. Vsi tam najdeni predmeti so bili veliki in grobi. Vmes ni bilo razen enega jedra nič, kar bi lahko sodilo v mlajši paleolitik. Zato smo v začetku mislili, da gre za starejšo kulturo, ki bi bila morda blizu B kulturi Betalovega spodmola. Zdaj je povedal, da so pri izkopu pobirali samo večje kose, sicer pa je, kakor je rekel, "kar škripalo pod krampom". Enako velja tudi za najdbe iz izkopa za novo ponikalnico. Naslednje leto (1976) je delo potekalo precej normalno. Najdbe smo beležili in vsako tudi izmerili. Kakršnihkoli stratigrafskih podatkov spet nismo dobili. Ilovce ni mogoče deliti na več plasti. Kulturna plast ni na hodni površini. Najdbe so razpršene v ilovici, med najnižje ležečimi in najvišjimi je skoraj pol metra višin-

Sl. 2: Pogled na prostor med barakami, ki je bil pozneje raziskan. V ozadju je začetni izkop sonde.

Abb. 2: Blick auf den Bereich zwischen den Baracken, der später erforscht wurde. Im Hintergrund ist der begonnene Schnitt zu sehen.

Sl. 3: Lega vseh izkopov na osnovi karte 1:5000. Št. 1 je ožje najdišče, št. 2 je nova ponikalnica, št. 3 je sonda na travniku, št. 4 je sonda nad cesto, št. 5 je njiva Ograda, kjer so bile najdbe na površini, in št. 6 je jama Risovec.

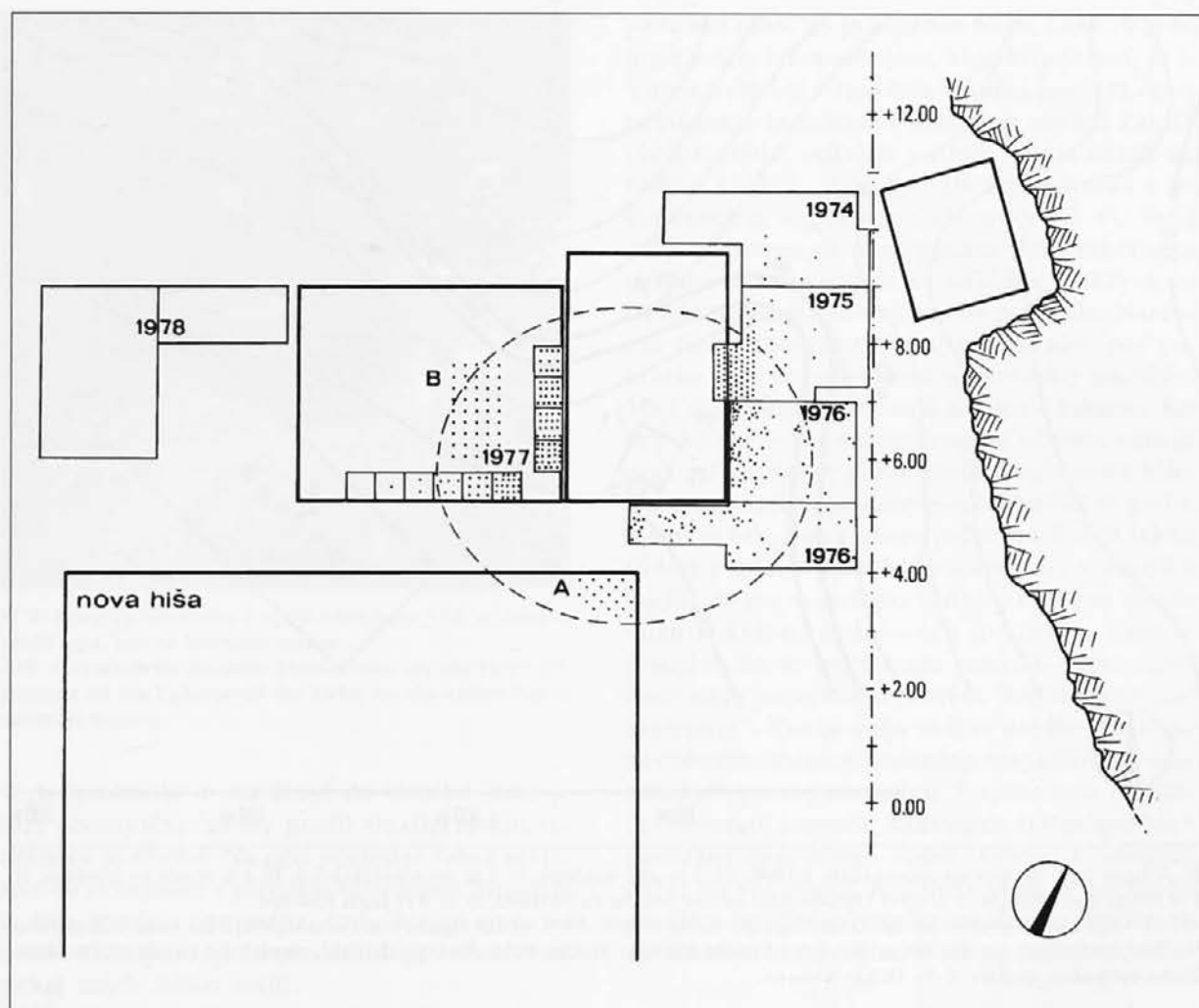
Abb. 3: Lage aller Aushübe auf der Grundlage der Karte 1:5000. Nr. 1 ist der eigentliche Fundort, Nr. 2 die neue Sickergrube, Nr. 3 ist der Schnitt auf der Wiese, Nr. 4 der Schnitt über der Straße, Nr. 5 das Ograda-Feld, wo sich die Funde an der Oberfläche befanden, und Nr. 6 die Höhle Risovec.

ske razlike. Leta 1977 je bila nova hiša gotova in družina se je vanjo preselila. Zdaj smo lahko delali v stari hiši. V njej je bila izkopana klet, toda pod temelji so sedimenti ostali ohranjeni. Staro hišo so po preselitvi nameravali podreti. Lahko bi počakali, da bi bila podrta, in potem izkopavali na odprtem, toda prostor je bil namenjen za postavitve garaž. Ker bi se lahko zgodilo, da v jesenskem ali zimskem času ne bi mogli na hitro dobiti sredstev in ekipe, bi možnost izkopavanja sploh propadla. Zato smo se raje odločili za precej tvegano izkopavanje pod temelji. Severovzhodno in jugovzhodno steno smo podprli s tramovi in v širini približno pol metra odkopali in preiskali kulturno plast. To izkopavanje je pokazalo, da število najdb proti zahodu naglo pada. Za vsak primer smo naslednje leto (1978) kopali tudi zahodno od stare hiše. Rezultat je bil nič; najdb ni bilo. Na tem mestu sploh ni ilovice, ki je povsod okrog, in je pod humusom takoj skalna osnova. Kot zadnjo akcijo smo leta 1978 v Podrisovcu izkopali še sondo nekoliko dalje od hiš v ovinku ceste, ki smo jo imenovali "na travniku". Po

zaključenem izkopavanju je I. Vilhar širil nekdanjo klet stare hiše (silosna jama, sl. 4: B) in pri tem zbral še nekaj najdb. Poleg vseh navedenih izkopnih dejavnosti je I. Vilhar ob delu na svoji nekoliko bolj oddaljeni njivi "Ograda" zbiral kremence, ki so mu prišli pod roko.

Najdišče ni v jami, ampak na prostem. Da bodo s stratigrafijo težave, ker ne bo mogoče plasti vzporediti z drugimi najdišči v jamah, je bilo jasno že na začetku. Nekaj najdišč na prostem smo v Sloveniji sicer že imeli, toda vsa so brez uporabne stratigrafije. Povedati je še treba, da je bil že prej zaradi gradenj ves prostor najdišča izravnano. Prvotno je bilo tu položeno pobočje in ni mogoče ugotoviti, koliko in kaj je bilo tukaj odstranjenega.

Ob izkopavanju v Podrisovcu smo preiskovali tudi vse območje podrttega jamskega sistema in na več mestih tudi kopali. Vsa ta dela bodo obravnavana na drugem mestu. Delo na Podrisovcu in na drugih mestih se je prepletalo in tako ni mogoče enostavno navesti trajanja izkopavanja. V letih 1974 do 1978 je bilo samo v Podrisovcu

Sl. 4: Tloris ožjega najdišča z vrisanimi izkopanimi površinami in najdbami. A: najdbe v oglu nove hiše. B: najdbe iz razširjene silosne jame.

Abb. 4: Grundriß des eigentlichen Fundortes mit eingezeichneten Grabungsflächen und Funden. A: Funde in der Ecke des neuen Hauses. B: Funde aus der erweiterten Silosgrube.

skupno 40 delovnih dni. Datume posameznih dni in akcij je mogoče najti v zapiskih.

Posamezne izkopne površine smo vnašali v načrt, iz katerega je mogoče videti, da smo z izkopi zajeli toliko najdišča, da vsaj v glavnih obrisih zaznamo velikost in obliko nekdanje bivalne površine. Na sl. 4 smo to približno 30 kvadratnih metrov veliko površino zajeli v elipso. Oblika skoraj pravilne elipse je seveda idealizirana, kaže nam pa, katere najdbe moramo združiti in jih obravnavati skupaj. Druge najdbe zunaj ožjega življenjskega prostora skupine ljudi, ki je takrat živel tukaj, je zato treba obravnavati posebej.

Celotna zbirka sestoji iz delnih zbirk, ki so nastale pri naših izkopavanjih na raznih mestih in kopanja pri gradnji hiše, prav tako na raznih mestih. Vključena je še nabiralna akcija na njivi "Ograda". Vsaka delna zbirka je bila spravljena

samostojno. Deloma zato, ker v začetku nismo poznali obsega najdišča, še bolj pa zato, ker se je vsa dejavnost po sili razmer odvijala stihijno, je prišlo do male zmešnjave pri oštevilčenju najdb iz Podrisovca. Prav bi bilo, da bi vse najdbe, ki pripadajo ožjemu najdišču (nakazani oval v načrtu), nosile tekoče številke in nato naj bi sledile druge zbirke. V zapisniku je sicer mogoče najti vse podatke, toda le z določenim trudom. Zato je koristno, da damo pregled posameznih zbirk in njihovih števil.

V ožje najdišče (nakazani oval v načrtu) spadajo:

ogel nove hiše (prve najdbe)	6 - 26
sondiranje 1974	1 - 5
izkopavanja 1975, 1976, 1977	157 - 517
širjenje silosne jame	518 - 602

Najdbe, ki niso direktno povezane z najdiščem, so še:

Izkop za novo ponikalnico	
na drugi strani nove hiše	27 - 156
sonda na travniku	629 - 646
njiva "Ograda"	603 - 628

Izkopavanja v Porisovcu so bila izvedena v izredno težavnih okoliščinah in jih ni mogoče označiti kot normalna. Delovne akcije niso bile zvezne ampak improvizirane in kombinirane z drugimi deli. Delovni načrt, ki ga sicer postavimo in ga potem iz leta v leto uresničujemo, je bil tukaj zelo ohlapen. Vse akcije so bile prilagojene trenutnim okoliščinam in tudi vedno skromnim finančnim sredstvom. Kvadratno mrežo smo postavili šele leta 1976, ko smo lego in obseg najdišča že slutili in smo imeli možnost vsaj na omejenem prostoru kolikor toliko normalno kopati. Tako je natančna lega izmerjena le za nekaj več kot sto predmetov. Pod temelji stare hiše so najdbe določene na četrtino kvadratnega metra, medtem ko imajo ostale najdbe le oznako izkopne površine. Temu primerno so najdbe vnesene v načrt (sl. 4); tam, kjer so izmerjene, so na svojih mestih, druge pa je njihovo število geometrično razporejeno na dani površini.

Izkop v oglu nove hiše, sonda 1974, izkopavanja 1975, 1976, 1977 in širjenje silosne jame so zajeli del najdišča. Iz načrta se vidi, da je večji in predvsem srednji del najdišča uničen. Na navedenih površinah smo skupno le zbrali 472 posameznih najdb. Poleg tega smo zbrali še večje število drobnih lusk, ki niso posebej zabeležene. Med zabeleženimi predmeti je 33 takih, ki jih tudi lahko označimo kot luske in kot take izločimo iz obravnave. Dalje je med zabeleženimi predmeti tudi 74 naravnih kosov kremenca. V situaciji kakršna je v Podrisovcu, ko vsepovsod nastopajo v večjem številu naravni kosi kremenca, le-teh ne moremo imeti za prinešeno surovino, zato jih moramo izločiti. Kot kulturno ostalino je torej treba obravnavati 365 kamenih predmetov. Razen teh smo našli le še nekaj kosov okre. Ni pa bilo nobenih kosti in tudi zob ne. Ognjišč nismo našli. Le na enem mestu ($x=+6,15$, $y=-2,30$, $z=-0,99$) smo našli nekaj koščkov oglja. Osem jih je preiskal A. Šercelj, ki mu gre za to lepa zahvala, in ugotovil, da pripadajo boru (*Pinus sp.*). V zvezi s tem še omenimo, da med kremenci ni nobenega, ki bi bil krakeliran.

Pregled najdb (brez naravnih kosov in lusk) je takle:

	ogel nove hiše	1974 1975 1976 1977	silosna jama	skupaj
prodniki, celi		5		5
prodniki, odbiti				
ali prelomljeni	2	9	3	14
razbitine	6	68	20	94
jedra	1	11		12
robni od. od jeder		3		3
odbitki	8	169	17	194
kline	1	9	1	11
klinice		9		9
strgala		3	2	5
praskala		5		5
vbadala	1	2		3
gravetirano orodje		8		8
zajede		1		1
razno		1		1
	19	303	43	365

Celih nepoškodovanih prodnikov je 5. Prelomljenih, razbitih in takih, od katerih je odletel odbitek, je 14. Kosov z ostrimi robovi, ki so rezultat tolčenja, na katerih pa namenskega odbijanja ni videti, torej razbitin je 94. Raznih odbitkov je 194. Med njimi je velik odbitek št. 7 (t. 3), za katerega menimo, da so ga prinesli iz kakega starejšega najdišča. Očitnih jeder (t. 1: 20, 159, 299) je 12. Eno je tako preperelo (št. 294), da sploh ni videti, iz kakšnega materiala je. Le eno med njimi (t. 1: 20) nosi negative vzporednih odbitkov. Vsa ostala ne kažejo nobene regularnosti odbijanja. Obstoje še trije jeder dokazujejo trije robni odbitki (t. 1: 398). Med vsem inventarjem lahko naštejemo le 11 klin (t. 1: 218, 219, 246, 250, 306, 520) in še od teh večina komaj zasluži to ime. Pravilne mlajšepaleolitske kline med njimi ni nobene. Podobno je s klinicami (t. 2: 164, 165, 231, 312, 340). Izbrali smo jih 9, toda le malo ostrejši kriterij bi število bistveno zmanjšal. Posebej je treba omeniti zelo majhno klinico (t. 2: 340), ki je po celem levem robu drobno in zelo enakomerno retuširana. Retuša je zelo strma, vendar pa ne navpična. Od 5 strgal so tri priložnostna, kar pomeni, da je odbitek nekoliko retuširan in uporaben za strganje (t. 1: 546). Bolje retuširano je ravno strgalo (t. 1: 600). Po obodu retuširano tanko ploščico (t. 1: 296) lahko označimo kot strgalce (*raclette*). Število praskal je majhno; le petim smo lahko dali to oznako. Dve sta izdelala-

ni bolj za silo (*t.* 2: 402). Eno, na kratkem širokem odbitku, sicer nima tipične oblike, je pa lepo retuširano (*t.* 2: 325). Tipično in lepo izdelano je praskalo na klini (*t.* 2: 360), ki je iz zelo kvalitetnega kresilnika, kar je med orodjem iz Podrisovca prava redkost. Izjemen artefakt je visoko praskalo (*t.* 2: 464), ki je tipično retuširano po vsem obodu. Pri tej obliki bi bilo možno, da gre za stožčasto jedro, ki je bilo potem, ko je bilo kot jedro izkoriščeno, še uporabljeno kot praskalo. Tak primer imamo v Jami v Lozi. Po obdelavi sodeč v Podrisovcu ni bilo tako, ampak je človek želel imeti visoko praskalo in si ga je - v tem primeru zelo popolno - naredil. Od vseh vbadal je eno (*t.* 2: 19) izrazito ogelno vbadalo, medtem ko sta drugi dve netipični diedrični vbadali (*t.* 2: 466, 475). Precej blede sliko orodij, ki smo jih omenili, k sreči močno popravljajo gravetirani artefakti, ki jih je 8. Število samo po sebi sicer ni veliko, ampak ti artefakti so odločujoči. Šest je pravih mikrolitov in le dva sta nekoliko večja. Nepoškodovan je nožiček s hrbtom (*t.* 3: 361) iz svetlosivega marmoriranega kresilnika. Njegova posebnost je, da je na ventralni strani bazalno in terminalno ploskovno retuširan. Podobne velikosti je bil najbrž tudi nožiček s hrbtom (*t.* 3: 358), kateremu manjka bazalni del. Od drugih so štirje (*t.* 3: 314, 351, 389, 420) le odlomki, kljub temu pa gotovo mikroliti take vrste, kakor je *t.* 3: 202, ki je nepoškodovan. Nenavaden je nožiček s hrbtom *t.* 3: 313, ker ima na eni ploskvi sledove prejšnjih retuš. Gre za robni odbitek od jedra, ali pa morda za vbadalni odbitek. Zajeda je le ena (*t.* 3: 322), če ne upoštevamo plitve zajede na zgoraj omenjenem nožičku št. 361. Tipološko neopredeljiv je artefakt *t.* 2: 158. Po izdelavi bi spadal med praskala, toda izrazita konica sredi retuširanega čelnega loka, ki ne more biti slučajna, temu nasprotuje.

Zunaj ožjega najdišča, toda v njegovi bližini, so še tri mesta (*sl.* 3: 1), kjer je bilo tudi odkritih nekaj artefaktov.

Ob jugovzhodni stranici hiše je I. Vilhar izkopal novo ponikalnico (*sl.* 3: 2). Pri kopanju je zbiral kremence, ki jih je našel, in nam jih izročil. Skupno je nabral 130 predmetov (*št.* 27-156). Večina med njimi je naravnih (96), medtem ko je 34 zagotovo zapuščina človeka. Razbitin je 16, pravih odbitkov pa 12. Od ostalih je št. 45 jedro, št. 48 (*t.* 4) je robni odbitek jedra, št. 28, 36 in 41 (*t.* 4) so strgala, od katerih je zadnje tako zlizano, kot bi dolgo ležalo v tekoči vodi. Z nekaj tolerance bi morda tudi št. 77 (*t.* 4) lahko prištel med strgala. V zvezi z izkopom nove ponikalnice se pojavlja vprašanje razprostranjenosti. Pri najdbi artefaktov v nasprotnem severnem oglu hiše, nam

je najditelj zatrdil, da so bile najdbe le v oglu, da jih dalje od ogla ni bilo in da jih v celotnem izkopu ni bilo. Pri kopanju nove ponikalnice neposredno ob gradbeni jami je bilo najdenih poleg precej naravnih kremencev tudi 34 odbitkov in artefaktov. Tako ostre meje ne more biti. Vsaj na določenem delu gradbenega izkopa ob bodoči ponikalnici so najdbe morale biti in so bile prezrte. Iz vseh podatkov najverjetneje izhaja, da najdbe iz nove ponikalnice niso v neposredni zvezi z najdiščem pod staro hišo in okoli nje, saj se tudi na *sl.* 1 vidi, da sega v sredini gradbene jame temeljno skalovje skoraj do površine. Vsak od artefaktov iz nove ponikalnice lahko pripada gravetijski zapuščini. Dejstvo pa je, da od vseh šestih ni nobenega, ki bi sam omogočal tako klasifikacijo. Vseh šest artefaktov daje vtis, da pripadajo D kulturi Betalovega spodmola. Zato smo v začetku domnevali, da gre za drugo precej starejše najdišče, ko gravetijske še nikjer ni bilo. Po pojasnilu, ki smo ga že omenili, da najditelj drobiža ni pobiral, taka domneva nima več podlage.

Pri vходу v slepo dolino Risovca se začne cesta močnejše vzpenjati in v ostrem ovinku obkroži bivšo njivo in hišo I. Vilharja. Na sedanjem travniku približno v sredi ovinka (*sl.* 3: 3) smo izkopal sondi (2,00 x 0,50), da bi videli kako je z nadaljevanjem najdišča v tej smeri. Humus je skoraj 1 meter debel. Pod njim je rumenkasta ilovica. Meja ni ostra, temveč je zabrisana. V ilovici so se prvi kremenci pokazali v globini 1,20 m. Najdbe so šle do globine 1,55 m, kjer postane ilovica sterilna. Izkop je bil končan v globini 1,80 m, ne da bi dosegli spodnjo mejo ilovice. Skupno število nabranih kremencev 1358 je za tako malo površino zelo veliko, toda kar 1340 je naravnega izvora. Zato je potrebno opozoriti, da le-ti niso bili odloženi kot plast kremencev, ampak je vsak posebej vložen v ilovico. Večino smo zavrgli, ohranjen je le vzorec tega materiala. Med množico naravnega materiala je 18 takih, ki so očitno rezultat človeškega dela (*št.* 629-646). Razbitine so tri, deset je odbitkov in pet je artefaktov. Št. 631 je del razbitega jedra, št. 629 (*t.* 4) je strgalo in št. 630 (*t.* 4) je zajeda. Med artefakte prištevamo tudi dva odlomka ozkih klin (*t.* 4: 633, 640).

Sonda "na travniku" je pod cesto. Precej višje nad cesto levo ob vходу v dolino Risovec je manjša skalna stena in nekaj ravnice pred njo. Če bi bilo tukaj najdišče, bi bilo razumljivejše, od kod je prišlo teh nekaj artefaktov in odbitkov pod cesto. Zato smo na tem mestu (*sl.* 3: 4) izkopal sondi. Na vrhu je pol metra humusa z nekaj kamni in skalami. Pod humusom smo pričakovali gruščnat sediment, vendar ga ni, pač pa leži enaka ilovica

kakor spodaj na travniku. Razlika je le ta, da v njej ni nobenih najdb, tudi naravnega kremena ne. Ta ilovica je popolnoma čista. V globini 1,80 m se pojavi že zelenkasta flišna ilovica. Verjetno gre za osnovni zasip, torej najdb tudi globlje ni pričakovati. Domneva, odkod naj bi prišli artefakti, ni bila potrjena in izvor orodja v sondi "na travniku" ni pojasnjen.

Domačin I. Vilhar nas je opozoril, da se tudi na njegovi njivi "Ograda" (sl. 3: 5) najdejo sileksi. Prosili smo ga naj pobere, kar najde. V letih 1976 do 1981 je nabral 26 kremecev (št. 603-628). Med njimi sta dva naravna kosa kremena, 1 razbit prodnik, 18 razbitin in odbitkov in pet artefaktov, in sicer: krožno praskalo (t. 4: 605), dve strgali (t. 4: 603, 610), ozka klina (t. 4: 604) in odbitek z obtolčeno vso dorzalno stranjo (t. 4: 606), ki se razlikuje od prave ploskovne retuše. Na njivi je seveda več naravnih kosov kremena. V zbirki sta le dva, ker jih je I. Vilhar izločil že pri pobiranju. Omeniti velja, da sta v tej majhni zbirki dva (praskalo in klina) iz svetlosivega marmoriranega kresilnika.

Na prostoru hiš in okoli njih so ponekod kremeni prodniki v večini in so vmes le redki artefakti. Le na prostoru najdišča (v elipsi) so artefakti v večini, oziroma so skoraj izključno artefakti. Situacija zunaj elipse je identična kakor je bila v Risovcu, kjer so tudi naravni kosi kremena prevladovali nad redkimi artefakti. V jami Risovec (sl. 3: 6) je bilo "med obilico ... naravnih različkov" tudi 20 kremencev, "ki jih je pripisati udejstvovanju ledenodobnega človeka" (S. Brodar 1970, 14). To stanje se zelo ujema s stanjem v sondi na travniku, z njivo "Ograda" in najbrž tudi z novo ponikalnico. Razlika je v tem, da med človeško zapuščino v Risovcu ni ničesar, kar bi kazalo na gravettien. Razen tega so kulturne plasti te jame mnogo prestare, da bi to bilo sploh mogoče. Kako je prišlo dvakrat do enakega razmerja med naravnimi in od človeka odbitimi kremenci, ni mogoče pojasniti.

Mešanico naravnih kosov kremena in redkih izdelkov človeka v jami Risovec je S. Brodar (1970, 24) razložil takole: "...pramoustériensko zapuščino in ostanke ... lovskega plena je voda, ki je občasno še zmerom tekla v jamo, pomešala s svojo iz zasipa izvirajočo naplavino...". Od argumentov, ki jih je on dobil iz plasti Risovca in iz odkritih živalskih ostankov, nimamo mi nobenega. Kako je prišlo do mešanja človeške zapuščine in naravnega kremena na mestih, ki jih povezujemo s Podrisovcem, z razpoložljivimi podatki ni razložljivo. Še posebej otežuje problem dejstvo, da si težko predstavljamo, kako so lahko prišli kosi kremena,

ki se lahko premikajo le v tekoči vodi, v ilovico, ki se odlaga v mirni ali vsaj zastajajoči vodi.

Nova ponikalnica je od najdišča pod staro hišo oddaljena manj kot deset metrov, sonda "na travniku" manj kot dvajset in le njiva "Ograda" je okrog sto metrov daleč. Gravetiranih orodij ni na nobenem od njih. Toda "na travniku" sta dva odlomka ozkih klin in zajeda, z njive "Ograda" pa ozka klina in krožno praskalo iz svetlosivega marmoriranega kresilnika, kar gotovo kaže na gravettien. Za novo ponikalnico lahko domnevamo, da je bilo med drobižem, ki ni bil pobran, tudi kaj gravettienskega. Ali gre za posamezna ločena najdišča, ni mogoče niti trditi niti zanikati. Začasno menimo, da so tudi te najdbe sestavni del Podrisovca in da so zapuščina skupine ljudi, katere ožji življenjski prostor je bil pod staro Vilharjevo hišo.

Iz navedenih podatkov sledi, da najdbe zunaj ožjega najdišča kulturne slike v ničemer ne spreminjajo, toda žal tudi kaj posebnega ne prispevajo. V primerjavi Podrisovca z drugimi gravettienskimi postajami smo eno razliko že omenili. To je prisotnost kremena, ki je naravnega izvora. Razbitine se pojavljajo v vseh postajah, toda v Podrisovcu jih je nenavadno veliko. Morda je tako zaradi prisotnosti naravnih kosov, ki so jih pobirali in preiskovali, ali so primerni za rabo. Kar zadeva orodje, pri jedrih razlike ni videti. Podobno kakor drugod kažejo tudi jedra iz Podrisovca v veliki večini odbijanje v raznih smereh in le kratke nepravilne odbitke. Samo eno jedro ima negativne ozkih, ravnih in vzporednih odbitkov. Zaradi tega lepih pravih klin skoraj ni in v Podrisovcu je to pomanjkanje še bolj izrazito kot drugje. Pri strgalih večjih razlik ni. Zdi se pa, da imajo praskala, kljub temu da je en primerek izreden, manjšo vlogo kakor v drugih postajah. Velika in zelo očitna razlika je pri zajedah, ki so v drugih postajah bistveni element, v Podrisovcu pa skoraj manjkajo in imajo prav podrejeno vlogo. Gravetirani artefakti se od drugih ne razlikujejo. Zanimivo je, da je nožiček t. 3: 361 skoraj identičen z nožičkom t. 16: 24 iz Ciganske jame (M. Brodar 1991). Primerek iz Ciganske jame sicer ventralno nima ploskovne retuše, ki jo vidimo na podrisovškem, vendar pa ima na ventralni strani bazalno in terminalno nekaj drobnih retuš. Večjih primerkov, kakor sta n. pr. konica iz Ovčje jame (Osle 1962-1963, t. 10: 9) in izrobljena konica iz Jame v Lozi (M. Brodar 1986, t. 11: 20), v Podrisovcu ni, kar se tudi ujema s Cigansko jamo in z vrsto drugih najdišč.

Po kulturni ostalini, ki smo jo rešili, Podrisovec ne spada med bogate postaje. V precej skromni

zbirki drugega orodja je gravettienki element tako izrazit, da o pripadnosti h gravettienu ni dvomiti. V zbirki je precej kosov, ki so starejši. Ponavlja se ugotovitev z drugih postaj, da so pobirali kremen tudi na nekih starejših najdiščih. Zdi se, da izbor kremen ni tako pester kot v drugih gravettienkih postajah. Zelo očitna je velika razlika pri uporabi svetlosivega marmoriranega kresilnika. Ta je drugod značilen in pogosto ali celo pretežno uporabljen, v Podrisovcu pa je v ožjem najdišču iz njega le en artefakt. Pomanjkanje tega kvalitetnega materiala se zelo ujema s spodnjo kulturno plastjo Ciganske jame (M. Brodar 1991, 33) in Poljšiško cerkvijo (M. Brodar 1995, 12).

Nova postaja Podrisovec je potrdila domnevo, da morajo biti v neposredni bližini Betalovega spodmola še druge postaje. Že odkritje postaje v jami Risovec, še bolj pa dela v zvezi z raziskovanjem nove postaje so pokazala, kako zapletene so razmere na tem območju. Razveseljivo je, da

je nova gravettienka postaja na prostem. Doseganje najdbe na prostem (Vrhnik, Nevlje, Merišev) so izredno skromne in ne predstavljajo bivališč. Vsa naša znana bivališča gravettienkih ljudi so le v jamah. Podrisovec sicer ni bogata postaja, dokazuje pa vendarle bivanje na prostem, kar najbrž pomeni, da so bile razmere enake kakor drugod. Nimamo pa public, v katerih so se postaje ohranile in ki razen tega vsaj do neke mere omogočajo datacije kulturnih plasti. Zato je manj razveseljivo dejstvo, da ilovica v Podrisovcu ne daje nobene možnosti za datacijo nove postaje. Šibka zveza s spodnjo kulturno plastjo Ciganske jame je znak, da je neka starejša faza gravettiena verjetnejša od mlajše, medtem ko enako šibka zveza s Poljšiško cerkvijo kaže ravno nasprotno. Trenutno torej podrobnejša uvrstitev ni možna in lahko trdimo le, da Podrisovec pripada gravettienu.

BRODAR, M. 1986, Jama v Lozi. - *Arh. vest.* 37, 23-75.

BRODAR, M. 1991, Paleolitik Ciganske jame pri Željnah. - *Arh. vest.* 42, 23-64.

BRODAR, M. 1995, Končni paleolitik iz Poljšiške cerkve pri Poljšici. - *Arh. vest.* 46, 7-22.

BRODAR, S. 1970, Paleolitske najdbe v jami Risovec pri Postojni. - *Acta cars.* 5, 271-300.

BRODAR, S. 1951, Otoška jama, paleolitska postaja. - *Razpr. 4. razr. SAZU* 1, 203-242.

GOSPODARIČ, R. in P. HABIČ 1966, Črni potok in Lekinka v sistemu podzemeljskega odtoka iz Pivške kotline. - *Naše jame* 8/1-2, 12-32.

OSOLE, F. 1962-1963, Mlajši paleolitik iz Ovčje jame. - *Arh. vest.* 13-14, 129-156.

Jungpaläolithischer Fundort Podrisovec

Zusammenfassung

Von der Straße Postojna - Predjama zweigt gut hundert Meter vor der Höhle Betalov spodmol eine Straße ab in Richtung zur Höhle Pivka jama. Enlang dieser Straße stehen einige Häuser, wovon sich das letzte in einer scharfen Kurve befindet, die den Eingangsteil des Risovec-Tales überquert. Ivan Vilhar, ein Einheimischer, begann im Herbst 1973 neben dem alten Haus ein neues zu bauen. Beim Graben des Fundaments wurden einige Feuersteine entdeckt. Unter den Feuersteinen befanden sich Abschlüge und auch die Bearbeitung war offensichtlich. Es bestand kein Zweifel, daß es sich um einen neuen paläolithischen Fundort im Risovec Bereich handelt.

Die nach einigen Tagen erfolgte Besichtigung des Fundortes erbrachte keine zusätzlichen Resultate. Das Profil (Abb. 1) des rotbraunen Lehms, das noch offen und sichtbar war, war verhältnismäßig einheitlich, und es waren darin keine verschiedenen Schichten zu beobachten. Aber die Lage des neuen Fundortes, nur einige zehn Meter von der Höhle Risovec entfernt und nur 500 m auf einer Seite von der Höhle Betalov spodmol und auf der anderen von der Höhle Otoška jama war erfolgversprechend, obwohl das Profil keine stratigraphischen Resultate in Aussicht stellte. Der Fundort war, wie man auf den ersten Blick erkennen konnte, hauptsächlich schon zerstört. Die Situation war äußerst ungünstig, doch waren wir

der Ansicht, durch Ausgrabungen auf den restlichen Flächen wenigstens einige Funde retten zu können. Auf Abb. 3 und 4 sind alle Stellen markiert, die wir in diesem Überblick aufzuführen.

Irgendwelche stratigraphischen Daten konnten wir auch bei den Ausgrabungen nicht in Erfahrung bringen. Der Lehm konnte nicht in mehrere Schichten aufgeteilt werden, andere Schichten waren nicht vorhanden. Deshalb ist ein Vergleich mit anderen Fundorten nicht möglich. Die Kulturschicht befindet sich nicht auf der Gehfläche. Die Funde liegen zerstreut im Lehm; der Höhenunterschied zwischen den tiefst- und höchstgelegenen beträgt nahezu einen halben Meter. Schon zuvor war der gesamte Fundortbereich wegen der Errichtung von Gebäuden planiert worden. Ursprünglich befand sich hier ein sanft geneigter Hang und es ist nicht mehr festzustellen, wieviel und was entfernt wurde.

Die einzelnen Grabungsflächen haben wir in den Plan eingetragen, woraus zu ersehen ist, daß wir mit den Ausgrabungen einen genügend großen Teil des Fundortes erfaßt haben, um wenigstens in den Grundzügen die Größe und Form der ehemaligen Wohnfläche zu erkennen. Auf Abb. 4 haben wir diese ca. 30 m große Fläche in einer Ellipse erfaßt. Die Form einer nahezu regelmäßigen Ellipse ist natürlich idealisiert, aber

sie läßt erkennen, welche Funde wir vereinigen und zusammen behandeln müssen. Andere Funde außerhalb des engeren Lebensraumes der Menschengruppe, die damals hier lebte, mußten deshalb eigens erörtert werden.

Die Ausgrabungen in Podrisovec wurden unter äußerst schwierigen Verhältnissen durchgeführt und man kann sie nicht als normal bezeichnen. Alle Aktionen wurden den augenblicklichen Verhältnissen und den stets bescheidenen finanziellen Mitteln angepaßt. Die genaue Lage ist nur für etwas mehr als hundert Gegenstände ausgemessen. Unter dem Fundament des alten Hauses sind die Funde in einem Viertel Quadratmeter bestimmt, während die übrigen Funde nur die Bezeichnung der Grabungsfläche haben. Dementsprechend sind die Funde in dem Plan (Abb. 4) eingetragen; Dort, wo sie vermessen wurden, befinden sie sich an ihren Stellen, sonst ist ihre Zahl geometrisch auf der gegebenen Fläche angeordnet.

Unter den aufgezeichneten Gegenständen befinden sich auch 74 natürliche Feuersteinstücke. In einer Situation, wie wir sie in Podrisovec vorfinden, wo überall in größerer Anzahl natürliche Feuersteinstücke zu finden sind, dürfen diese nicht als hierher gebrachte Rohstoffe betrachtet werden, deswegen müssen wir sie aus unserer Betrachtung ausschließen. Als Kulturreste sind also 365 Steingegenstände zu behandeln. Außer ihnen wurden nur noch einige Ockerstücke entdeckt. Es gab aber weder Knochen noch Zähne. Herdstellen wurden desgleichen nicht entdeckt. Nur an einer Stelle ($x = +6,15 \text{ m}$, $y = -2,30 \text{ m}$, $z = -0,99 \text{ m}$) haben wir einige Holzkohlenstücke entdeckt. Acht davon wurden von A. Šercelj untersucht, dem dafür unser Dank gilt; es handelt sich, wie er feststellen konnte, um Kiefer (*Pinus sp.*). Im Zusammenhang damit ist noch zu erwähnen, daß sich unter den Feuersteinen keiner befindet, der krakeliert worden wäre.

Überblick über die Funde:

	Ecke des neuen Hauses	1974 1975 1976 1977	Silos- grube	zusam- men
Gerölle, ganze		5		5
Gerölle, abgeschlagene oder zerbrochene				
Trümmer	2	9	3	14
Kerne	6	68	20	94
Kernrandabschläge	1	11		12
Abschläge		3		3
Klingen	8	169	17	194
Klingenlamellen	1	9	1	11
Schaber		9		9
Kratzer		3	2	5
Stichel		5		5
gravettierte Geräte	1	2		3
Kerben		8		8
Verschiedenes		1		1
	19	303	43	365

Es gibt 5 unbeschädigte Gerölle. Von den zerbrochenen und solchen, wovon ein Abschlag abgefallen ist, sind 14 vorhanden. Es kommen 94 Stücke mit scharfen Rändern vor, die infolge von Hämmern entstanden sind, auf denen aber kein zweckgebundenes Abschlagen zu erkennen ist, es handelt sich also um Trümmer. Die Anzahl der verschiedenen Abschläge beträgt 194. Darunter befindet sich der große Abschlag Nr. 7 (Taf. 3), von dem wir vermuten, daß er von einem älteren Fundort hierher gebracht worden war. Ferner gibt es 12 unverkennbare Kerne (Taf. 1: 20, 159, 299). Einer ist derart verwittert (Nr. 294), daß man überhaupt nicht erkennen kann,

aus welchem Material er besteht. Einer davon (Taf. 1: 20) weist die Negativeabdrücke paralleler Abschläge auf. Bei den anderen sind keine Spuren regulären Abschlagens zu erkennen. Den Beweis für noch drei Kerne erbringen drei Randabschläge (Taf. 1: 398). Unter dem ganzen Inventar befinden sich nur 11 Klingen (Taf. 1: 218, 219, 246, 250, 306, 520) und sogar von diesen kann man die Mehrzahl kaum als solche bezeichnen.

Regelmäßige jungpaläolithische Klingen sind darunter nicht zu finden. Ähnlich verhält es sich mit den Klingenlamellen (Taf. 2: 164, 165, 231, 312, 340). Wir haben 9 ausgelesen, doch würden strengere Kriterien die Zahl erheblich verringern. Eigens zu erwähnen ist eine sehr kleine Klingenlamelle (Taf. 2: 340), die am ganzen linken Rand gut und sehr gleichmäßig retuschiert ist. Die Retusche ist sehr steil, jedoch nicht senkrecht. Von 5 Schabern sind drei nur Gelegenheitsstücke, d.h. der Abschlag ist etwas retuschiert und zum Schaben verwendbar (Taf. 1: 546). Besser retuschiert ist der Schaber (Taf. 1: 600). Die am Rand retuschierte dünne Platte (Taf. 1: 296) können wir als Steilschaber (Raclette) bezeichnen. Die Zahl der Kratzer ist klein; nur fünf konnten wir als solche bezeichnen. Zwei sind nur notdürftig bearbeitet (Taf. 2: 402). Einer, am kurzen breiten Abschlag, hat keine typische Form, ist aber schön retuschiert (Taf. 2: 325). Typisch und schön bearbeitet ist der Klingenkratzer (Taf. 2: 360), der aus sehr qualitativem Feuerstein besteht, was bei den Geräten aus Podrisovec eine Seltenheit darstellt. Ein außergewöhnlicher Artefakt ist der Hochkratzer (Taf. 2: 464), der am gesamten Rand typisch retuschiert ist. Bei dieser Form könnte es sich um einen kegelförmigen Kern handeln, der, nachdem der Kern genutzt worden war, noch als Kratzer Verwendung fand. Ein solcher Fall liegt auch vor in der Höhle Jama v Lozi. Der Bearbeitung nach zu urteilen, verhielt es sich in Podrisovec anders, der Mensch wollte einen Hochkratzer haben und fertigte ihn - in diesem Fall vollkommen - an. Von allen Stichel ist einer ein ausgesprochener Eckstichel, während die beiden anderen untypische Flächenstichel sind (Taf. 2: 466, 475). Das ziemlich verschwommene Bild der aufgeführten Geräte wird glücklicherweise durch die 8 vorhandenen gravettierten Artefakte in hohem Maße korrigiert. Die Zahl ist an sich nicht groß, aber diese Artefakte sind entscheidend, sechs davon sind wahre Mikrolithe und nur zwei sind etwas größer.

Unbeschädigt ist ein Rückenmesserchen (Taf. 3: 361) aus hellgrauem marmoriertem Feuerstein. Seine Besonderheit besteht darin, daß er auf der ventralen Seite basal und terminal flächenretuschiert ist. Von ähnlicher Größe war wahrscheinlich auch eine kleine Klingenlamelle mit Rücken (Taf. 3: 358), wovon der basale Teil fehlt. Von den anderen stellen vier (Taf. 3: 314, 351, 389, 420) nur Bruchstücke dar, dennoch sind es Mikrolithe solcher Art, wie Taf. 3: 202, der unbeschädigt ist. Ungewöhnlich ist eine Klingenlamelle mit Rücken (Taf. 3: 313), weil sie auf einer Seite Spuren von früheren Retuschen aufweist. Es handelt sich um einen Kernrandabschlag oder vielleicht um einen Stichelabschlag. Es gibt nur eine Kerbe (Taf. 3: 322), wenn wir die flache Kerbe auf der oben erwähnten kleinen Klingenlamelle Nr. 361 nicht berücksichtigen. Typologisch unbestimmbar ist das Artefakt Taf. 2: 158. Der Bearbeitung nach würde es zu den Kratzern gehören, aber die ausgeprägte Spitze in der Mitte des Stirnbogens, die nicht zufällig sein kann, spricht dagegen.

Außerhalb des engeren Fundortes (Abb. 3: 1), aber in dessen Nähe, gibt es noch drei Stellen, wo auch einige Artefakte entdeckt wurden.

An der Südostseite des Hauses grub I. Vilhar eine neue Sickergrube (Abb. 3: 2). Beim Graben sammelte er 130 Gegenstände. Die Mehrzahl davon ist natürlich (96), während 34 mit Sicherheit als Nachlaß des Menschen zu betrachten sind. Trümmer gibt es 16, richtige Abschläge dagegen 12. Von den übrigen ist Nr. 45 ein Kern, Nr. 48 (Taf. 4) ist ein Kernrandabschlag, Nr. 28, 36 und 41 (Taf. 4) sind Schaber, wovon

der letzte so abgewetzt ist, als hätte er lange in fließendem Gewässer gelegen. Mit etwas Toleranz könnte man auch Nr. 77 (Taf. 4) zu den Schabern zählen.

Auf der jetzigen Wiese ungefähr in der Mitte der Kurve (Abb. 3: 3) haben wir einen Schnitt gelegt (2,00 x 0,50 m), um zu sehen, wie es mit der Fortsetzung des Fundortes in dieser Richtung beschaffen ist. Der Humus ist fast 1 Meter dick. Darunter befindet sich gelblicher Lehm. Die Grenze ist nicht klar, sondern verwischt. Im Lehm kamen die ersten Feuersteine in einer Tiefe von 1,20 m zum Vorschein. Die Funde traten bis zu 1,55 m Tiefe auf, wo der Lehm steril wird. Unter der Menge natürlichen Materials gibt es 18 Stücke, die offensichtlich das Resultat menschlicher Arbeit darstellen.

Es gibt drei Trümmer, zehn Abschlüge und fünf Artefakte. Nr. 631 ist Teil eines zerbrochenen Kerns, Nr. 629 (Taf. 4) ist ein Schaber und Nr. 630 (Taf. 4) eine Kerbe. Zu den Artefakten zählen wir auch zwei Bruchstücke schmaler Klingen (Taf. 4: 633,640).

Der besagte I. Vilhar sammelte Silexe auch auf dem Feld "Ograda" (Abb. 3: 5). In den Jahren 1976 bis 1981 sammelte er 26 Feuersteine ein. Darunter befinden sich zwei natürliche Feuersteinstücke, ein zerbrochenes Geröll, 18 Trümmer und Abschlüge sowie fünf Artefakte, und zwar ein Rundschaber (Taf. 4: 605), zwei Schaber (Taf. 4: 603,610), eine schmale Klinge (Taf. 4: 604) und ein Abschlag mit abgestoßener dorsaler Seite (Taf. 4: 606), die sich von einer richtigen Flächenretusche unterscheidet. Erwähnenswert in dieser Sammlung sind zwei Stücke (Schaber und Klinge) aus hellgrauem marmoriertem Feuerstein.

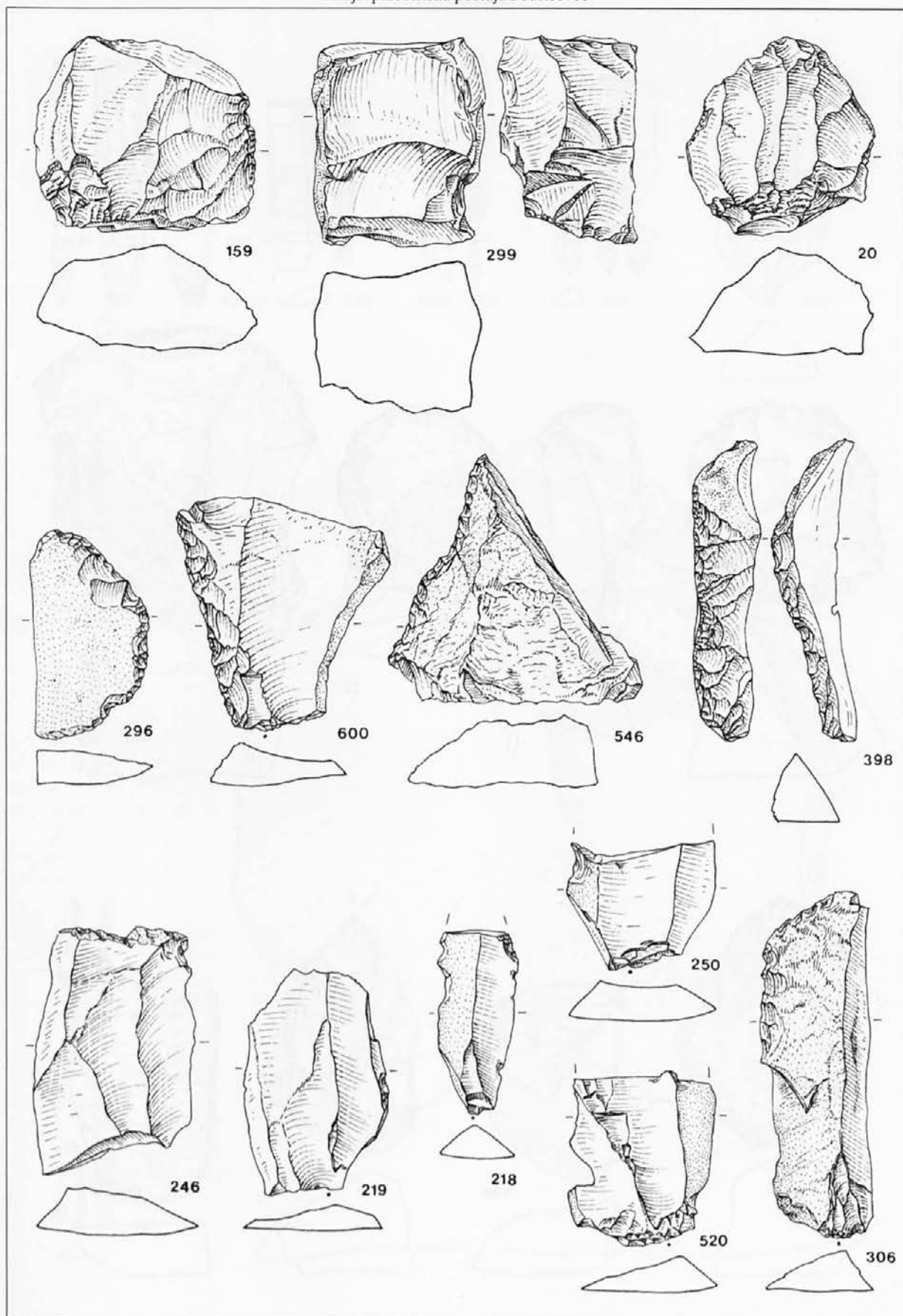
Die neue Sickergrube ist von dem Fundort unter dem alten Haus weniger als zehn Meter entfernt, der Schnitt "auf der Wiese" weniger als zehn und nur das Feld "Ograda" liegt in einer Entfernung von ca. hundert Metern. Gravettierte Geräte gibt es an keinem davon. Allerdings stammen von der Wiese zwei Klingenfragmente und eine Kerbe, vom "Ograda"-Feld dagegen eine schmale Klinge und ein Rundschaber aus hellgrauem marmoriertem Feuerstein, was mit Sicherheit auf den Gravettien hindeutet. Es ist anzunehmen, daß sich in der neuen Sickergrube unter dem nicht aufgesammelten Kleinmaterial auch Gravette-Stücke befanden. Ob es sich um einzelne getrennte Fundorte handelt, läßt sich weder bejahen noch verneinen. Vorerst sind wir der Auffassung, daß auch diese Funde Bestandteil von Podrisovec sind und den Nachlaß einer Gruppe von Menschen darstellen, deren engerer Lebensraum sich unter dem alten Vilhar-Haus befand.

Den Unterschied zwischen Podrisovec und anderen Gravette-Fundorten haben wir schon erwähnt. Das ist das Feuersteinvorkommen, das natürlichen Ursprungs ist. Trümmer treten in allen Fundorten auf, aber in Podrisovec gibt es davon ungewöhnlich viele. Vielleicht ist dies auf die Präsenz natürlicher Stücke zurückzuführen, die aufgesammelt und ausprobiert wurden, um festzustellen, ob sie brauchbar seien. Was

die Geräte betrifft, ist bei den Kernen kein Unterschied feststellbar. Ähnlich wie anderswo weisen auch die Kerne aus Podrisovec in großer Mehrzahl Abschlüge in verschiedenen Richtungen auf und nur kurze unregelmäßige Abschlüge. Nur ein Kern besitzt Negative schmaler, gerader und paralleler Abschlüge. Deswegen gibt es nahezu keine schönen regelmäßigen Klingen und in Podrisovec ist dieser Mangel noch ausgeprägter als anderswo. Bei den Schabern sind keine größeren Unterschiede festzustellen, die Kratzer scheinen, wenngleich ein Exemplar außergewöhnlich ist, eine geringere Rolle zu spielen als an anderen Fundorten. Ein großer und sehr gravierender Unterschied ist bei den Kerben zu erkennen, die an anderen Fundorten ein wesentliches Element darstellen, in Podrisovec sind sie fast gar nicht vorhanden und spielen eine untergeordnete Rolle. Die gravettierte Artefakte unterscheiden sich nicht von anderen.

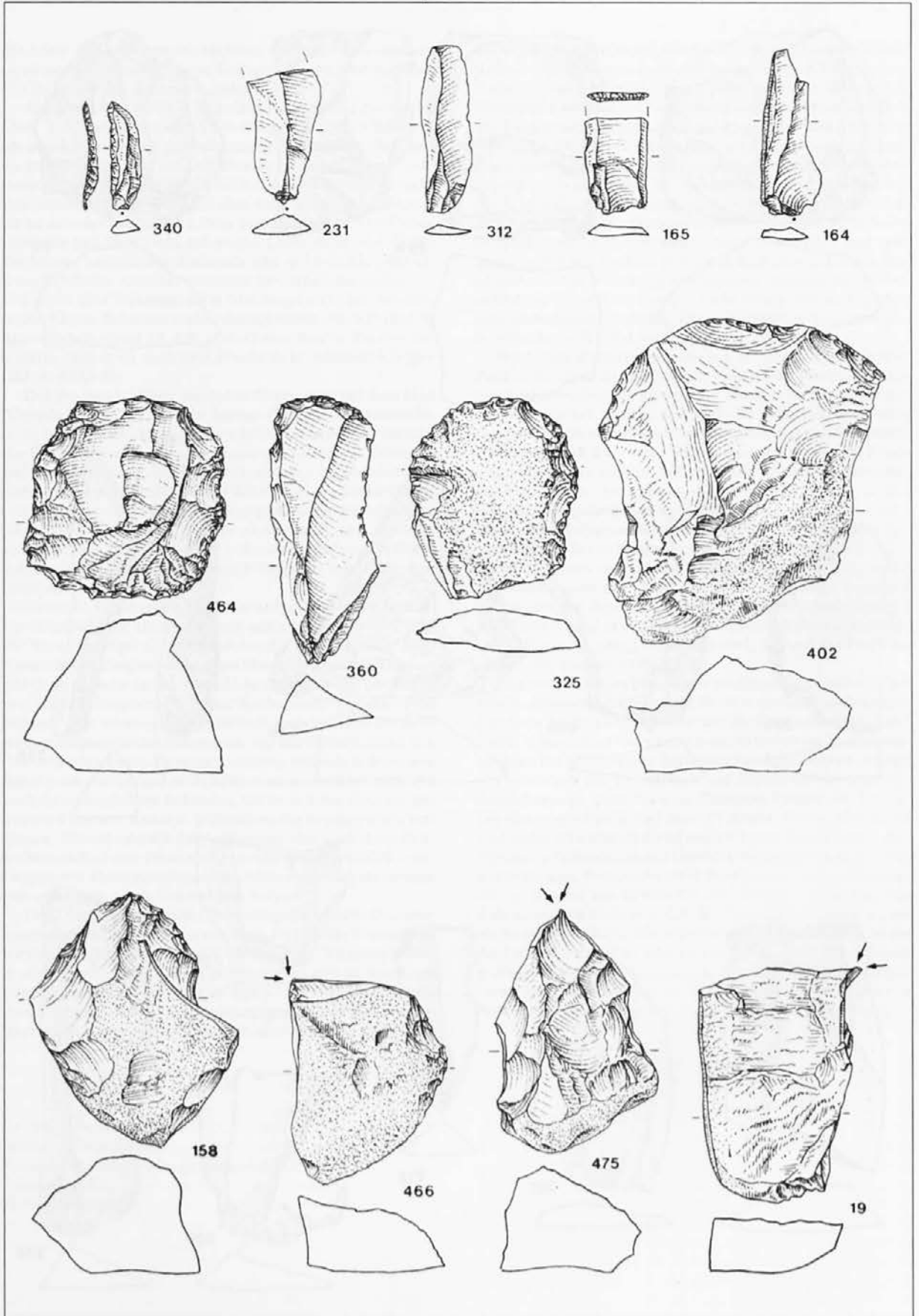
Nach den Kulturresten, die wir retten konnten, gehört Podrisovec nicht zu den reichen Fundorten. In der ziemlich bescheidenen Sammlung anderer Geräte ist das Gravette-Element derart ausgeprägt, daß die Zugehörigkeit zum Gravettien nicht zu bezweifeln ist. Die Sammlung enthält ziemlich viel Stücke, die älter sind. Wie man schon in anderen Fundorten feststellen konnte, hat man Feuersteine auch an älteren Fundstätten gesammelt. Allem Anschein nach ist die Feuersteinsammlung nicht so vielfältig wie in anderen Gravette-Fundorten. Hervorstechend ist der große Unterschied bei der Verwendung des hellgrauen marmorierten Feuersteins. Dieser ist anderswo charakteristisch und wurde häufig oder sogar überwiegend gebraucht, in Podrisovec besteht hingegen daraus nur ein Artefakt. Der Mangel dieses qualitativ vollen Materials stimmt überein mit der unteren Kulturschicht der Höhle Ciganska jama (M. Brodar 1991, 33) und der Poljšiška cerkev (M. Brodar 1995, 12).

Der neue Fundort Podrisovec bestätigt die Annahme, daß sich in unmittelbarer Nähe des Betalov spodmol noch andere Fundorte befinden müssen. Schon die Entdeckungen in der Höhle Risovec und vornehmlich die Arbeiten im Zusammenhang mit der Erforschung des neuen Fundortes haben gezeigt, wie verwickelt die Verhältnisse auf diesem Gebiet sind. Erfreulicherweise steht der neue Gravette-Fundort im Freien. Die bisherigen Funde im Freien (Vrhnika, Nevlje, Meriševo) sind äußerst bescheiden und stellen keine Wohnstätten dar. All unsere Wohnstätten der Gravette-Menschen befinden sich nur in Höhlen. Podrisovec stellt zwar keinen reichen Fundort dar, es ist aber ein Beweis für das Wohnen im Freien, was wahrscheinlich bedeutet, daß die Verhältnisse gleich waren wie an anderen Orten. Wir haben aber keinen Lössboden, worin die Fundorte erhalten sind und die außerdem bis zu einem gewissen Grad die Datierung der Kulturschichten ermöglichen. Weniger erfreulich ist die Tatsache, daß der Lehm in Podrisovec keine Möglichkeit zur Zeitbestimmung bietet.

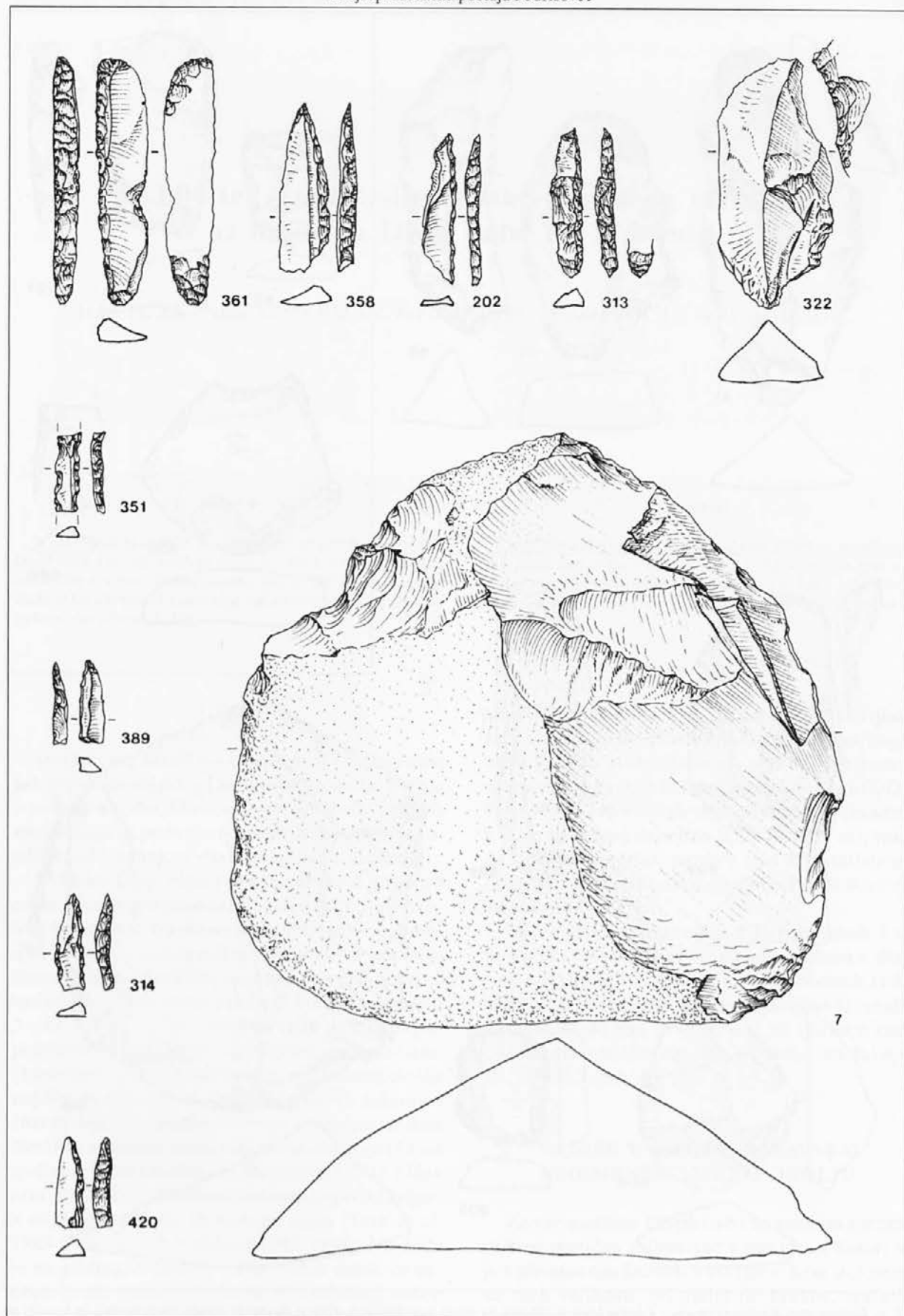
T. I: Podrisovec. Kameno orodje iz ožjega najdišča. M. = 1:1.

Taf. I: Podrisovec. Steingeräte aus dem engeren Bereich des Fundortes.

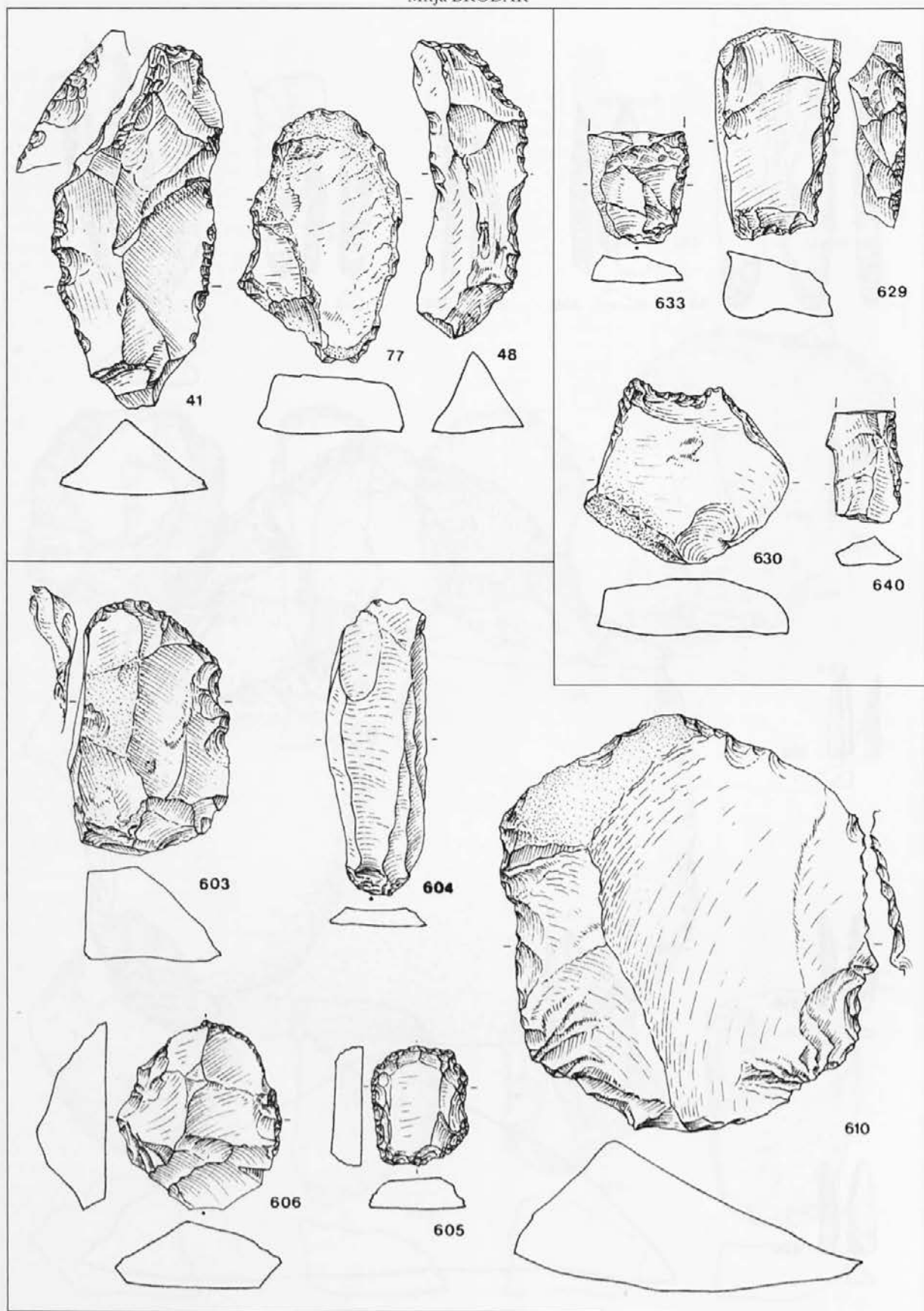
T. 2: Podrisovec. Kameno orodje iz ožjega najdišča. M. = 1:1.

Taf. 2: Podrisovec. Steingeräte aus dem engeren Bereich des Fundortes.

T. 3: Podrisovec. Kameno orodje iz ožjega najdišča. M. = 1:1.

Taf. 3: Podrisovec. Steingeräte aus dem engeren Bereich des Fundortes.

T. 4: Podrisovec. Kameno orodje: Zgoraj levo iz izkopa za novo ponikalnico, zgoraj desno iz sonde na travniku in spodaj so površinske najdbe z njive Ograda. M. = 1:1.

Taf. 4: Podrisovec. Steingeräte: oben links aus dem Aushub für die neue Sickergrube, oben rechts aus dem Schnitt auf der Wiese und unten Oberflächenfunde vom Feld Ograda.